

Nr 51.

Ankom till riksdagens kansli den 28 maj 1946 kl. 4 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldighet att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m.

I en den 29 mars 1946 dagtecknad proposition nr 218, som hänvisats till bankoutskottets förberedande handläggning, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen medgiva, att riksbanken må för tiden från och med den 1 juli 1946 till och med den 30 juni 1947 vara fritagen från skyldigheten att vid anfordran inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse, med rätt dock för riksbanken att, då förhållandena därtill giva anledning, före utgången av nämnda tid återupptaga inlösningsen av bankens sedlar.

I skrivelse den 21 mars 1946 ha *fullmäktige i riksbanken* hemställt, att riksbanken måtte för tiden från och med den 1 juli 1946 till och med den 30 juni 1947 befrias från skyldigheten att vid anfordran inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse. Fullmäktige i riksgäldskontoret ha, efter remiss, tillstyrkt bifall till denna hemställan.

I en särskild till nämnda framställning anknuten skrivelse ha bankofullmäktige vidare behandlat frågan om riktlinjerna för den statliga penningpolitiken och härvid anfört följande.

Utvecklingen på kreditmarknaden sedan räntesänkningen genomfördes i februari 1945 har i stort sett kännetecknats av stabilitet. En viss stegring av likviditeten på penningmarknaden gjorde sig gällande under höstmånaderna, huvudsakligen på grund av att exportinkomsterna medförde ett tillflöde av medel till marknaden. Sedermera har emellertid en åtstramning skett, dels på grund av det ovanligt starka medelsbehovet i samband med höstens skatte-termin och inför årsskiftet, dels som en konsekvens av det av riksgäldskontoret i januari 1946 emitterade 3 % statslånet. Riksbankens kreditmarknads- politik synes böra inriktas på att tills vidare bibehålla den nu föreliggande marknadsbalansen.

Vid de överväganden i anslutning till utformningen av det penningpolitiska programmet, som företagits av statsmakterna under åren 1944 och 1945, har man räknat med att efter krigets upphörande skulle följa ett hävande av varuknappheten på de internationella marknaderna och en nedgång av importpriser och produktionskostnader. Erfarenheterna av den hittillsvarande utvecklingen synas giva vid handen, att ett övervinnande av de föreliggande, allvarliga svårigheterna på varuförsörjningens område kommer att taga längre tid än vad man tidigare ansåg sig kunna förvänta. För Sveriges del medför detta, att återgången till en mera normal försörjning av importvaror fördröjes. Konsekvenserna härav för det svenska näringslivets utveckling kunna bli betydande, och en fortsättning av krigstidens knapp-

hetchushållning — måhända innebärande en skärpning i förhållande till nu rådande läge — synes vara att räkna med för den närmaste framtiden. Genomförandet av den export, som planerats för att möjliggöra ett svenskt deltagande i det internationella återuppbyggnadsarbetet, innebär även en skärpt belastning för den inhemska försörjningen, särskilt framträdande på trävaruområdet. Under sådana förhållanden är det oundvikligt, att återhållsamhet iakttages beträffande sådan export, som icke erfordras för fullföljandet av detta program. I ett utpräglat knapphetsläge är en export i konkurrens med köpkraftig inhemsk efterfrågan ägnad att hålla uppe eller höja priserna. Särskilt gäller naturligtvis detta om prisläget på exportmarknaderna är högre än inom landet.

De närmaste framtidsutsikterna beträffande det svenska näringslivets ekonomiska förutsättningar, importmöjligheterna, kraven på export och på tillfredsställandet av de inhemska varubehoven, pris- och löneläget samt den internationella valutasituationens utveckling, äro sålunda mycket oklara. Mot den ovan skisserade bakgrunden synes det i allt fall sannolikt, att den spänning mellan köpkraft och varutillgång, som uppstått under kriget, kommer att även fortsättningsvis göra sig gällande så länge, att den förutsedda övergångsperioden mellan krigs- och fredshushållning blir av avsevärd varaktighet. De nu skönjbara tendenserna i den ekonomiska utvecklingen synas å andra sidan icke giva vid handen, att de tidigare hysta farhågorna för uppkomsten av sysselsättningssvårigheter och allmänt depressiva tendenser inom det svenska näringslivet komma att realiseras under den närmaste tiden. Risker för att efter hand en arbetslöshet skall uppkomma föreligga dock, dels och framför allt emedan materialtillgången på vissa för sysselsättningen särskilt betydelsefulla områden till följd av ovan antydda omständigheter kan komma att minskas, dels emellertid också på grund av den restriktiva kredit- och exportpolitik som kan visa sig nödvändig.

Det penningpolitiska programmet har senast våren 1945 formulerats så att penningpolitiken borde avse en stabilisering av penningvärdet respektive inriktas på en förbättring av detta i den mån efter kriget den extraordinära varuknappheten minskar samt import- och produktionskostnaderna nedgå. Det ovan anförda synes närmast leda till den slutsatsen, att den hittillsvarande ekonomiska utvecklingen och de närmaste framtidsutsikterna, vilka för närvarande te sig mycket ovissa, icke böra föranleda någon förändring av detta program, i vilket kravet på penningvärdets stabilisering torde vara det som i den nuvarande situationen kommer att stå i förgrunden. Möjligheterna till en förbättring av penningvärdet te sig allttjämt svårbedömbara. Huruvida en dylik förbättring kan åstadkommas blir i väsentlig grad beroende av utvecklingen av det internationella försörjningsläget och pris- och lönenivåns framtida höjd i de länder, som spela en avgörande roll i Sveriges ekonomiska förbindelser med utlandet. Då man sålunda nödgas ställa sig avvaktande i detta avseende, är det enligt fullmäktiges mening av särskild vikt, att penningpolitiken och den ekonomiska politiken i övrigt föres så att en anpassning av den svenska ekonomin till en lägre prisläge och ett i motsvarande grad förbättrat penningvärde icke försvåras. Härvid gäller allttjämt, att löne- och jordbrukspolitiken är av dominerande betydelse för prisutvecklingen och följaktligen bör bliva föremål för särskilt beaktande i detta sammanhang. Om de yttre förutsättningarna för ett genomförande av det fastställda penningpolitiska programmet i den del, detta syftar till en förbättring av penningvärdet, i framtiden komma att föreligga, skulle nämligen allvarliga svårigheter uppstå därest det svenska pris- och kostnadsläget under övergångstiden skulle fastslås vid en för hög nivå. Faran härför ökas ju längre denna övergångstid visar sig bliva.

Föredragande departementschefen har i ärendet anfört följande.

Den bild av det ekonomiska läget och dess konsekvenser för utformningen av penningpolitiken, som bankofullmäktige lämnat i sin här återgivna skrivelse, synes mig på ett riktigt sätt karakterisera den problemställning vi i dag stå inför på ifrågavarande område. När det penningpolitiska programmet de två senaste åren formulerats så, att penningpolitiken borde avse en stabilisering av prisnivån, respektive inriktas på en förbättring av penningvärdet, i den mån den extraordinära varuknappheten minskar samt import- och produktionskostnaderna nedgå, har man förutsatt, att efter en första övergångstid efter vapenstilleståndet en förbättrad varuförsörjning skulle undanröja vissa för krigshushållningen karakteristiska orsaker till höga priser. Övergångstiden har blivit längre än väntat, och därmed har följt en ökad ovisshet om hur den framtida utvecklingen kommer att gestalta sig. Ju längre övergångstiden blir, desto större är nämligen risken, att pris- och lönerörelser på de stora internationella marknaderna medföra sådana förändringar i den allmänna prissituationen, att en ökad varutillgång icke får samma prissänkande effekt som eljest. I detta ovissa läge kommer — såsom fullmäktige framhållit — penningpolitiken närmast att få inriktas på en stabilisering av penningvärdet och i övrigt att bli av avvaktande karaktär. I likhet med fullmäktige vill jag understryka, att vi under rådande förhållanden fortsättningsvis måste räkna med att vidmakthålla krigstidens knappethushållning och att försiktighet alltjämt måste iakttagas vid löne- och jordbrukspolitikens utformning. Detta är en naturlig och ofrånkomlig konsekvens av att Sverige måste bära sin del av de allmänna försörjningssvårigheterna genom att avstå från import till förmån för sämre ställda länder samt godtaga den export som är nödvändig som ett led i det internationella återuppbyggnadsarbetet. Situationen kompliceras genom det höga, delvis just av varubristen betingade prisläget i de länder med vilka vi driva handel. Denna faktor måste beaktas särskilt vid utformningen av vår exportpolitik. Det är givetvis angeläget att undvika, att det internationella marknadsläget får sådana återverkningar på det svenska näringslivet, att en senare anpassning efter ändrade förhållanden försvåras eller förhindras.

Någon anledning att i rådande oklara läge gå in på en utförligare diskussion av det penningpolitiska programmet än som skett här och i fullmäktiges framställning synes icke föreligga. Sammanfattningsvis må till slut följande understrykas. Målsättningen för penningpolitiken kvarstår oförändrad och i fråga om medlen tvingas man alltjämt att lita till de utvägar, som prövats under kriget. Som ett nytt moment tillkommer den återhållsamhet, som kan bli nödvändig vid exportpolitikens utformning på grund av en stigande pristendens utomlands och varuknapphet på hemmamarknaden. Vad särskilt finanspolitiken angår, torde det senare under riksdagen bliva tillfälle att i anslutning till olika reformförslag upptaga till diskussion, hur dess utformning kommer att påverkas av de penningpolitiska synpunkter om vilka här erinrats.

Det ekonomiska läget i vårt land har efter vapenstilleståndet utvecklats på ett sätt, som i åtskilliga hänseenden avviker från tidigare gjorda antaganden. I stället för en successiv förbättring i fråga om vår varuförsörjning har en markant varuknapphet gjort sig gällande. De risker för prissfall och rubbningar i sysselsättning och produktion, som kunna föreligga vid återgången till en fredsmässig varuförsörjning, ha sålunda ännu icke aktualiserats. Jäm- sides med att vår export, i viss mån i samband med hjälpåtgärder till utlandet, ställt ökade anspråk på vår produktionsförmåga, har importen av för produktionsändamål behövliga varor, främst råmaterial och bränsle, icke

Utskottet.

kunnat upprätthållas i önskvärd omfattning. Särskilt ha alltjämt de fortsatta svårigheterna att täcka importbehovet av fossila bränslen avsevärt fördyrat industriens bränslekostnader och nedsatt näringslivets kapacitet. En ansvällning av investeringsverksamheten både för bostadsändamål och inom industrien har i förening med nödvändigheten att reservera arbetskraft för vedavverkningen och återupptagandet av exporten åtminstone temporärt lett till en brist på arbetskraft, som på viktiga punkter kan komma att begränsa den industriella produktionen. Med hänsyn till att de rubbningar som kriget medfört i olika länder visat sig vara så djupgående, att övergången till fredsekonomi blir väsentligt mera tidskrävande än man tidigare antagit, måste man räkna med möjligheten att knapphetsläget och därmed sammanhängande penningpolitiska svårigheter komma att under den närmaste framtiden än ytterligare skärpas.

Den rådande varubristen medför i förening med ökad efterfrågan i och för sig ett tryck uppåt på priserna. I samma riktning verka de kostnadsstegringar, som inträtt på grund av höjda importpriser på råvaror och halvfabrikat eller genom ökade arbetskostnader, framkallade av lönehöjningar eller svårigheter att rationellt disponera över arbetskraften. Möjligheterna att kompensera kostnadsökningen genom höjd produktivitet äro i nuvarande knapphetsläge i allmänhet begränsade. I prisstegrande riktning verka också de höga priser, som kunna uttagas på exportmarknaden, i den mån dessa priser tillåtas påverka hemmamarknaden. Såväl genom en spänning mellan köpkraft och varutillgång som genom kostnadsstegringar och påverkan från pristendenserna på de internationella varumarknaderna utsättes sålunda vår prisnivå för starka påfrestningar.

Såsom i propositionen framhålles, är det i rådande läge av vikt att penningpolitiken i enlighet med det av statsmakterna fastställda programmet med all kraft inriktas på en stabilisering av penningvärdet och, i den mån den extraordinära varuknappheten minskar samt import- och produktionskostnaderna nedgå, lämna utrymme för den förbättring av penningvärdet, som dessa förändringar kunna leda till. I propositionen understrykes särskilt, hurusom våra penningpolitiska förhållanden starkt påverkas av det internationella försörjningsläget samt av pris- och lönenivåns utveckling i länder av betydelse för vår utrikeshandel. Det är också givet, att förhållandena i vårt land endast i begränsad utsträckning kunna frigöras från den allmänna internationella utvecklingen, vilken ännu en tid framöver torde bliva präglad av krigets ekonomiska konsekvenser. Men dels kunna åtgärder vidtagas till skydd för Sveriges ekonomiska liv mot kraftigare störningar från utlandet, dels finnes oberoende därav visst utrymme för en självständig gestaltning av den svenska pris- och löneutvecklingen. En fri anpassning efter utlandsutvecklingen av priser och kostnader under den kritiska övergångstiden skulle låsa prisnivån i ett alltför högt läge med de risker för bakslag, som detta innebär, när den internationella prisutvecklingen vänder i samband med den förbättring i varuförsörjningen, varmed man alltjämt har att räkna. Det synes utskottet vara av största vikt, att alla till buds stående möjligheter att motverka de inflationsfrämjande krafterna tillvaratagas.

I rådande läge föreligger alltjämt behov av en fortsatt priskontroll i för-
ening med en reglering av förbrukningen inom mera utpräglade knapphets-
områden. Därjämte kan en skärpt kontroll över investeringsverksamhetens
omfattning och inriktning bliva erforderlig i syfte att begränsa anspråken på
arbetskraft.

Med hänsyn till det ömsesidiga samband som föreligger mellan pris- och
lönepolitiken finner utskottet anledning att liksom i fjol varna mot conse-
kvenserna av en prisuppdrivande lönestegring. En alltför långt driven löne-
höjning skulle ogynnsamt påverka penningvärdet både från kostnadssidan och
genom att möjliggöra en än ytterligare ökad varuefterfrågan, vilken i rådande
knapphetsläge icke kan tillgodoses. Utskottet vill i detta sammanhang erinra
om att lönesituationen är särskilt känslig för ytterligare lönestegringar med
hänsyn till att en höjning av socialstyrelsens levnadskostnadsindex med endast
några få enheter automatiskt skulle utlösa en förhöjning av dyrtidskompensa-
tionen till flertalet löntagare. Det ligger väl även i löntagarnas eget intresse
att, så länge bristande varutillgång omöjliggör en reell standardhöjning och
faran för inflatorisk prishöjning består, iakttaga återhållsamhet i fråga om
krav på lönehöjningar. Av lika stor vikt är det givetvis att under det kritiska
övergångsskedet inom näringslivets *alla* områden största möjliga återhållsam-
het iakttages i fråga om prishöjningar, som i nuvarande läge skall rubba jäm-
vikten i det labila prissystemet. I själva verket är det för såväl företagare
som löntagare ett gemensamt intresse att pris- och löneutvecklingen icke an-
tager inflatorisk karaktär. Med hänsyn härtill synes det kunna ifrågasättas,
huruvida icke medverkan från parterna på arbetsmarknaden borde påkal-
las för att såvitt möjligt ernå en stabilisering av priser och löner för viss tid
framåt.

Med hänsyn till knappheten på arbetskraft och otillräcklig försörjning med
importvaror utgör exporten i stigande grad en belastning för vårt näringsliv.
Såsom i propositionen framhålles, kan ökad återhållsamhet vid exportpoliti-
kens utformning bli nödvändig både av detta skäl och med hänsyn till den
stigande pristendensen utomlands.

I propositionen nr 222 till innevarande års riksdag angående avvecklingen
av den allmänna omsättningsskatten har chefen för finansdepartementet i
fråga om budgetens balansering uttalat, att vid full sysselsättning en balanse-
ring av budgeten är önskvärd. Utskottet vill för sin del ansluta sig till de-
partementschefens i detta sammanhang gjorda uttalanden, vilka understryka
de risker för penningvärdet, som en statlig utgiftspolitik utan tillräckligt hän-
synstagande till den allmänna balansen inom vårt ekonomiska liv skulle
innebära. Det är givetvis en angelägenhet av vikt, att finanspolitiken ses i
samband med penningpolitiken och bringas i samklang med de allmänna
ekonomiska stabiliseringssträvandena.

En fortsatt stabilisering av räntenivån inom landet utgör jämsides med en
begränsning av likviditetsöverskottet ett värdefullt stöd för de penningpoli-
tiska strävandena. Enligt vad utskottet inhämtat äro bankofullmäktige eniga
om att en räntesänkning i nuvarande läge icke bör ifrågakomma. Utskottet,
som delar denna fullmäktiges uppfattning, vill framhålla vikten av att riks-

banken genom sin med finansieringen av statsutgifterna samordnade kreditmarknadspolitik fortsättningsvis söker upprätthålla balansen på kapital- och penningmarknaderna.

Såsom mål för valutapolitiken har uppställts en stabilisering av växelkurserna vid en nivå, som innebär varken en över- eller en undervärdering av den svenska kronan. Då denna fråga ingående diskuterades i samband med behandlingen av det penningpolitiska programmet vid 1944 års riksdag, uttalades av chefen för finansdepartementet, att i händelse vårt land skulle ut sättas för ett kraftigare inflytande i depressiv eller inflatorisk riktning från utlandet, en justering av växelkurserna borde, i den mån den vore förenlig med Sveriges internationella åtaganden, tillgripas som medel att möta detta inflytande. Utan att närmare ingå på frågan om avvägningen av växelkurserna i olika tänkbara situationer har utskottet här velat understryka angelägenheten av att fullmäktige med uppmärksamhet följa hithörande spörsmål.

Såsom fullmäktige framhålla, te sig framtidsutsikterna i konjunkturhänseende mer än vanligt ovissa. Så mycket torde dock vara klart, att när de stora länderna, främst Amerikas förenta stater, fått sin produktion i full gång, en stegring av vårt lands import torde vara att påräkna i sådan omfattning, att nuvarande varuknapphet kan övervinnas och en prissänkning genom lägre kostnader möjliggöras. I ett dylikt läge måste det vara till fördel, om strävandena att stabilisera penningvärdet under övergångstiden krönts med framgång. Verkningarna av ett omslag i konjunkturerna kunna då lättare mildras, bortsett från att vi under mellantiden varit befriade från alla de sociala och ekonomiska olägenheter en inflation medför.

Mot det i propositionen framlagda förslaget om fortsatt befrielse för riksbanken från sedelinlösningsskyldigheten har utskottet icke funnit anledning till erinran.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Stockholm den 28 maj 1946.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit från första kammaren: herrar Åkerberg, Leander, Edin, Lindblom, Fahlander, Nordenson, Grym och Ljungdahl;

från andra kammaren: herrar Svedman, Paulsen*, Andersson i Munkaljungby, Mattsson, Johnsson i Kastanjegården, Sundberg, Wiberg och fru Humla*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar Nordenson och Wiberg.